असाही एक निषेध

शनिवार, दिनांक ३० जानेवारी १९८२ रोजी उत्तर दिल्लीमध्ये शालिमार बाग येथे घडलेली ही घटना. उत्स्फूर्तपणे जमलेल्या काही स्त्रिया लग्नाच्या मांडवात निदर्शने करत होत्या. मंडळामध्ये वेगळी वेगळी पोस्टर्स लावली होती. विवाहप्रसंगी गायली जाणारी मंगलगीते गाण्याऐवजी त्या स्त्रिया पुरोगामी गाणी गात होत्या. 'स्त्री-ऐक्य चिरायू होवो,' 'लग्न म्हणजे व्यापार नाही' अशा घोषणा अधूनमधून दिल्या जात होत्या. हे सर्व कशासाठी चालले होते?

१९८१ च्या मे महिन्यात सविता शर्मांचे लग्न झाले. रीतिरिवाजांप्रमाणे तिच्या वडिलांनी तिला भरपूर दागिने व साड्या व संसारोपयोगी वस्तू दिल्या. परंतु सासरच्या लोभी माणसांनी आणखी २० हजार रुपयांची मागणी केली. ठरलेल्या मुदतीपर्यंत श्री. शर्मा त्या रकमेची तरतूद करू शकले नाहीत. म्हणून सासरच्या मंडळींनी नववधूची माहेरी हकालपट्टी केली. अर्थात तिच्या माहेरून मिळालेला ऐवज स्वतःकडे ठेवूनच २० हजार रुपये आणल्याशिवाय तुला घरात घेतले जाणार नाही अशी ताकीदही सविताला दिली.

जानेवारी ८२ च्या सुरवातीला [illegible] कळली की, लवकरच तिच्या नणंदेचे लग्न होणार आहे. सविताच्या माहेरून मिळालेल्या सर्व वस्तू (साड्या आणि दागिनेसुद्धा!) त्या नणंदेला तिच्या [illegible] दिल्या जाणार आहेत असेही सविताला कळले. दिल्ली-मध्ये स्त्रियांच्या प्रश्नांवर अभ्यास करणारी 'सहेली' नावाची एक संपर्क समिती आहे. या सहेलीच्या मदतीने सविताने एका वकिलाची गाठ घेतली. तिच्या लग्नाच्या वेळी खरेदी केलेल्या सर्व वस्तूंच्या पावत्या आणि लग्नाचे फोटो सविताकडे असल्यामुळे कोर्टात फिर्याद करायला कोणतीही अडचण नव्हती.

त्याच वेळी सासरच्या लोकांनी नणंदेच्या लग्नात मदतीसाठी म्हणून लग्नाच्या आदल्या दिवशी सविताला सासरी बोलावून घेतले. परंतु सासरी जाताच तिला एका खोलीत कोंडून सासरच्या मंडळींनी मारहाण केली. सविताने कशीबशी आपली सुटका करवून पोलिसठाण्याकडे धाव घेतली. पण तिचा दीर आधीच तिथे पोचल्यामुळे सकाळी १० पासून दुपारी ४ वाजेपर्यंत पोलिसांनी तिची तक्रार नोंदवून घेतली नाही. सविताने त्वरित आपल्या वकिलांशी संपर्क साधला. तोपर्यंत तिच्या मैत्रिणीसुद्धा एकत्र जमल्या. दुसऱ्या दिवशी मांडवात लावण्यासाठी त्यांनी पोस्टर्स तर तयार केलीच पण आदर्श नगरच्या त्या 'आदर्श' पोलिसठाण्यासमोर निदर्शनेही केली.

मांडवात निषेध सुरू झाल्यावर या प्रकरणाचा तपास करण्याचा आदेश कोर्टाने दिला. त्यामुळे सविताला तिच्या साड्या, पुस्तके व एक पंखा परत मिळाला. तिचे दागिने मात्र सासरच्या मंडळींनी तत्परतेने दडवले कोर्टातर्फे आणखी शोध चालू आहे.

सविताचे दागिने परत मिळणे हे आता कोर्टाच्या कार्यक्षमतेवर अवलंबून आहे. कदाचित त्या दागिन्यां-मध्ये थोडासा बदल करून सासरच्या धूर्त मंडळींनी आतापर्यंत ते दागिने नणंदेच्या सासरी पाठवलेही असतील. ते काही असो. परंतु भारतीय स्त्रीच्या पर-परागत प्रतिमेत रंगवलेली समर्पणाची भूमिका सोडून, सासरच्या अन्यायाविरुद्ध दाद मागायला सविता आत्म-विश्वासाने संघर्षात उतरली हे कौतुकास्पद आहे. आता तिला तिच्या आईवडिलांचा पाठिंबा मिळाला आहे. विविध स्त्री-संघटना, स्त्री-संघर्ष आणि नारी-रक्षा समिती यांच्या स्त्रिया तिच्या पाठीशी उभ्या आहेत. या प्रकर-णाचा निर्णय आता काहीही लागो; परंतु तातडीच्या प्रश्नावर स्त्रियांना कसे झगडता येते याचे एक उदाहरण सविता व तिच्या मैत्रिणींनी समाजापुढे ठेवले आहे.
(६ फेब्रुवारीच्या 'मेनस्ट्रीम' मधील वृत्ताचा स्वैर अनुवाद)

अनुवादक– चित्रा बेडेकर